

СТАТУС НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ (на матеріалі англійської та української мов)

Номінативні речення як в англійській, так і в українській мові формують групу синтаксичних структур із нечітко визначеними семантико-граматичними показниками. Це породжує існування різноманітних поглядів на граматичні характеристики та природу номінативних речень, аналізу яких присвячено цю статтю. Урахування досліджуваних особливостей речень цього типу є основою для їх відмежування від омонічних конструкцій.

Речення характеризується в чотирьох аспектах: 1) формально-синтаксичному – наявності структурної схеми; 2) граматико-семантичному – наявності предикативності; 3) семантичному – наявності семантичної структури – предикативної ознаки, суб'єкта, об'єкта; 4) комунікативному – наявності певної інтонації [14, 72], а також комунікативної перспективи, до того ж закритої. Закритість комунікативної перспективи не передбачає буквального членування складу речення на тему і рему. Речення може включати тільки рему, що співвідносна з ситуативним предметом висловлювання або з мовленнєвою ситуацією. Мова йде про спеціалізоване використання поняття нуля у значенні “значуща відсутність” на відміну від звичайного використання цього поняття у значенні “відсутність” як “нуль сегмента”. Така “значуща відсутність” передбачає парадигматичну координацію елементів, при якій формально скорочений елемент несе функціональне навантаження в опозиції до нескороченого [2, 36].

Номінативні речення – це односкладні речення, структурну основу яких складає єдиний ядерний компонент, що може функціонувати як самостійне завершене речення у відповідному контекстуальному оточенні. Речення цього типу характеризуються закритою комунікативною перспективою та інтонаційною завершеністю, значенням логічної модальності та

теперішнього часу моменту мовлення, реалізують визначену структурну схему.

Дослідження номінативного речення як ізольованої синтаксичної одиниці є недостатнім, оскільки “зміст речення у семантичному контексті сприймається тільки у текстовому оточенні” [9, 37]. Крім того, саме контекст є визначальним фактором при відмежуванні номінативних речень від подібних за формою структур.

На контекстуальну зумовленість номінативних речень особливу увагу звертає О.Єгорова [6], застосовуючи термін “номінативне речення-текстема”, який відображає головну роль тексту у перетворенні речення – абстрактної одиниці в одиницю функціональну, єдність номінації і комунікації.

Д.Аксельруд указує на значення контекстуальних зв'язків для односкладних бездієслівних речень, які дають однозначне уявлення про зміст речень у дискурсі та знімають перешкоди при їх сприйнятті, автоматично вирішуючи проблему двозначності через взаємний зв'язок елементів пов'язаних речень [1, 23].

О.Старикова звертає увагу на різний ступінь залежності номінативних речень від контексту: одні з них автосемантичні, їх смислова і граматична конфігурації достатньо чітко виявляються у межах самого речення; інші – актуалізуються у рамках контексту, який детермінує їх смислову значущість, граматичний статус, комунікативну спрямованість [16, 41].

Номінативні речення – це структури з єдиним головним членом, що вміщає в собі двочленну думку. Предикативна єдність логічного підмета і логічного присудка має специфічне лінгвальне вираження у цьому типі речень. Такий спосіб лінгвальної репрезентації у мовознавчій літературі трактується по-різному. Найоптимальнішим є погляд Е.Мороховської, яка визначає його як “злиття” (fusion) (24, 385). У випадку репрезентації цього типу не існує прямого зв'язку між складниками логічної пропозиції та безпосередніми складниками предикації відповідного типу речень, тобто між логічним підметом і граматичним підметом, логічним і граматичним присудком. Такі зв'язки при “злитті” як способі

лінгвальної репрезентації існувати не можуть, адже в односкладних реченнях немає ні підметів, ні присудків (Рис. 1.1.).

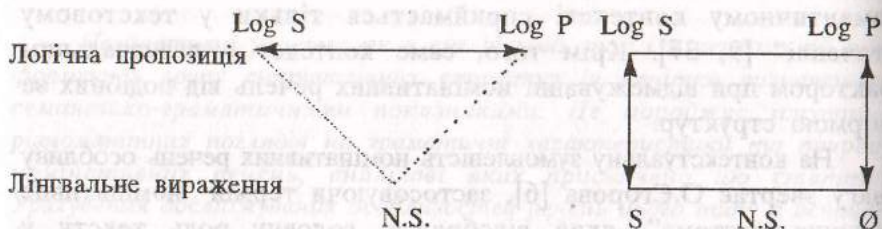

Рис. 1.1.

Рис.1.2.

Деякі мовознавці вважають, що зв'язки між підметом і присудком – визначальна риса ядра речення. Структура пропозиції (логічний підмет – логічний присудок), на їх думку, може відтворюватися у синтаксичних структурах корелятивно або еліптично. Це означає, що в реченнях із одним головним членом ніщо не додається і не зливається, тобто у номінативних реченнях присудок репрезентується визначеним нульовим складником (Рис.1.2.) [24, 386].

Якщо ж припустити, що твердження про наявність у номінативних реченнях нульового присудка є правильним, тоді слід було визнати ці речення двоскладними і поставити в один ряд із реченнями типу "It was spring", "It will be spring" (в українській мові відповідно "Була весна", "Буде весна").

Таким чином, в одному головному члені знаходить своє вираження двочленна думка, один елемент якої – поняття предмета, другий – поняття буття, існування цього предмета. Поняття буття узагальнене, абстраговане і спеціально граматично не виражене. Воно ніби розчиняється у понятті "предмет", через це у номінативних реченнях немає окремо виражених суб'єкта і предиката. Результати зіставлення номінативних речень із окремими словами теж свідчать про наявність у цих реченнях двочленної

думки. Так, лексеми “землетрус” із значенням “коливання земної поверхні та підземні поштовхи” [15, III, 557] чи “pause” – “an act of stopping or ceasing for a short in a course of action” [20, VII, 570] абсолютно не рівнозначні номінативним реченням із головними членами, вираженими цими ж іменниками, пор.: ...під ногами у мене раптом глухо загарчала земля. *Землетрус!* [10, III, 277]; It's not so much about me... *A pause* [21, 182]. У реченнях згаданого типу поняття предмета чи явища тісно пов'язане з поняттям буття, існування, яке виражається у поєднанні форми називного (загального – в англійській мові) відмінка іменника – головного члена речення з особливою констатуючою інтонацією. Крім того, будь-яке речення (на відміну від лексеми) є висловлюванням, що містить певне повідомлення. Очевидно, що “метою повідомлення не може бути звичайне називання тих чи інших подій або ситуацій. Таке позначення за своєю природою не комунікативне, адже воно позбавлене не тільки мотивації, але й верифікації, оскільки не має пізнавального спрямування” [8, 66].

Ю.Шевельов у праці “Синтаксис сучасної української літературної мови” висловлює думку, що номінативні речення, які не мають окремо вираженого присудка і просто записують об'єкти сприйняття, називаючи їх, найкраще передають специфічну “точкову” (“dotted”) природу думки, яка фіксує спостереження, не турбуючись про їх поєднання. У таких випадках процес думання не міг би бути зображений у вигляді лінії чи ліній, тим більше – тривимірних фігур, а лише окремих крапок [25, 151].

Про наявність внутрішньої предикації, зазначає О.Старикова, свідчить сама модель речення, його лексичне наповнення, інтонація [16, 26]. Вказуючи на важливість інтонації для вираження предикативності номінативних речень, І.Распопов пише: “Для цих речень характерна предикація загалом, причому такою предикацією буття предмета не конкретизується, а лише вказується на існування, буття взагалі. Це загальна предикація; вона здійснюється переважно засобами інтонації” [13, 76]. Єдине поняття, закладене у номінативному реченні, відноситься до дійсності безпосередньо

через категорії модальності і часу як в англійській, так і в українській мові.

Важливою граматичною категорією, що характеризує будь-яке речення і належить до групи зовнішніх предикативних відношень, є категорія модальності, яка вказує на конкретний характер віднесеності змісту речення до дійсності. Основне модальне значення номінативних речень української та англійської мов – значення ствердження реального факту. Чільну роль при визначенні модальності номінативних речень відіграє інтонація, яка допомагає відмежувати констатацію від волевиявлення і, відповідно, реальний модальний план від ірреального.

Другою синтаксичною категорією, що належить до зовнішньосинтаксичної сфери структури речення, є категорія часу. Темпоральність – одна з характеристик номінативного речення, яка не виражена експліцитно. Вважається, що лише “контекст відіграє важливу роль у визначенні часової віднесеності речень із відсутніми дієслівними формами, поза якими суто граматичні показники часових значень не існують” [17, 139]. Через те, що номінативні речення не мають виразних часових ознак, виникає потреба супроводити їх хоч одним двоскладним або безособовим, яке ніби створює для них якусь рамку, без якої вони б легко розсипалися [25, 154]. Це означає, що номінативні речення при незмінній формі можуть позначати явища, що були наявні до моменту мовлення чи одночасні з моментом мовлення, або явища, пов’язані з наступним після моменту мовлення періодом. Це визначається на фоні часової перспективи сусідніх речень. Безперечно, при умові, що часова віднесеність речень, які беруться до уваги, є абсолютною.

Проте численні приклади свідчать, що номінативні речення можуть використовуватися на фоні речень із значенням минулого і майбутнього часу, зберігаючи при цьому значення теперішнього часу: *Faust, in the opera, had bartered his soul for some fresh years of youth. Morbid notion!* [22, 346]; *He paused a minute with his hand on the rope of the swing – Jolly, Holly – Jon! The old swing!* [23, 187]; Величезну шашличку натомість воздвигнемо! *Шашлики по півбарана, чебуреки, джаз із стриптизом* [5, 120];

А листя спішили, падали.

Падали. Падали.

Стоси

[19, 94].

Часова віднесеність номінативних речень – це не виражений синтаксичними формами теперішній час, співвідносний з минулим і майбутнім, а віднесеність змісту бездієслівного речення до так званого узагальненого, абстрактного теперішнього часу. Зміст цих речень дає певною мірою позачасову характеристику [7, 163] чи характеризує предмет або явище безвідносно до часу [4, 156].

В українському художньому мовленні трапляються випадки вживання номінативного речення у контексті з реченнями, часове значення яких є відносним (мова йде про теперішній історичний час): Тихо-тихо скрізь було. І не зворухнеться гай, неначе застиг. *Ставок*. Місяць у ньому червінцями грає... [18, 181]. Часове значення номінативного речення за таких умов відносно, як і в наведених вище прикладах з уживанням структур цього типу на фоні речень із значенням минулого і майбутнього часу.

Часове значення теперішнього часу номінативних речень – це логічний результат самої сутності буття, похідне від основного модального значення цих речень – ствердження існування реального факту. “Теперішній час як “нульовий” і ще до того найбільше здатний до “поширення” найменше порушує номінативний характер речень” [12, 377]. Звідси – твердження про те, що номінативні речення повідомляють про буття предмета у “розширеному теперішньому” часі [11, 49].

Часова віднесеність аналізованих речень є абсолютною лише у контексті з реченнями, яким притаманне значення теперішнього часу, причому це значення має бути абсолютним: *Such a lovely night! The stars are coming out!* [22, 132]; *Ранок*. Сонце, підкрадаючись бережно, одним оком визирає з-за далекого ліска [3, 368].

Комунікативно-синтаксичний рівень семантичної структури номінативного речення включає також поняття

комунікативної перспективи, або актуального членування речення. У номінативному реченні тема вербально не виражена і її не можна відновити з контексту, тобто номінативне речення має у своєму складі тільки рему, яка пов'язана із нульовою темою. У процесі комунікації реалізуються функції завершеного монорематичного висловлювання.

Збільшення кількості номінативних речень у творах сучасних авторів свідчить про особливості реалізації принципу мовної економії на сучасному зрізі розвитку мов. Цю думку підтверджує не лише порівняно широке використання номінативних речень, а й односкладних речень інших структурних типів, неповних речень, еквівалентів речень тощо як у сучасній англомовній літературі, так і літературі українською мовою. Однак ідеться про тенденції, але не закономірності реалізації певних синтаксичних структур. Художній твір як явище мовлення передусім є відображенням авторського стилю. Цей факт пояснює різний підхід письменників навіть одного періоду до використання словникового складу і граматичних можливостей мови. Тому, очевидно, мова йде лише про особливості використання мовних ресурсів (синтаксичних зокрема) у сучасному письменстві. Специфіка функціонування номінативних речень в англомовній прозі ХХ століття зумовлюється також тенденцією сучасної англійської мови до номіналізації, тобто вираження предикації не дієслівними, а іменними засобами. Широке використання номінативних речень у сучасній англомовній прозі вказує на поступовий перехід рецесивних явищ англійського синтаксису до розряду доміантних.

Таким чином, номінативні речення і англійської, і української мови – це структури з єдиним головним членом, що вміщає в собі двочленну думку, один елемент якої – поняття предмета, другий – поняття буття, існування цього предмета. Поняття буття абстраговане.

Основне модальне значення номінативних речень української та англійської мов – ствердження існування реального факту.

Важлива роль при визначенні модальності аналізованого типу речень належить інтонації.

Імплицитність синтаксичної категорії темпоральності – одна із характерних особливостей номінативних речень досліджуваних мов. Значення теперішнього часу – похідне від їх основного модального значення. Часова віднесеність аналізованих речень може бути абсолютною і відносною.

Указані характеристики номінативних речень є основою для відмежування їх від омонічних конструкцій: номінативного заголовка, називного уявлення, називного теми, структурно-номінативних повторів, слів мовного (мовленнєвого) етикету та команд, кваліфікативних комунікатів, вокативних речень, парцелятивів, неповних та еліптичних речень.

1. Аксельруд Д.А. Контекстуальные связи односоставных безглагольных предложений в английском языке (на материале произведений В.Шекспира). Автореф. дисс... канд. филологич. наук. – Л., 1975. – 24 с.

2. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. – М.: Высшая школа, 1986. – 159 с.

3. Винниченко В. Краса і сила. – К.: Дніпро, 1989. – 752 с.

4. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.

5. Гончар О.Т. Собор. – К.: Рад. письменник, 1968. – 320 с.

6. Єгорова О.М. Структурні особливості і прагматичні значення номінативних речень-текстем англійської мови (на матеріалі драматургічних творів англійських авторів). Автореф. дис... канд. філолог. наук. – К., 1994. – 16 с.

7. Ермоленко С.Я. Бездієслівні речення в системі простих речень // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 131-170.

8. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. – М.: Наука, 1984. – 176 с.

9. Колшанский Г.В. От предложения к тексту // Сущность, развитие и функции языка. – М.: Наука, 1987. – С. 37-43.

10. Коцюбинський М.М. Твори: В 7 т. – К.: Наук. думка, 1973 – 1975. – Т. 1-3.

11. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высшая школа, 1974. – 159 с.

12. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Учпедгиз, 1956. – 512 с.
13. Распопов И.П. Номинативные предложения, именительный темы и номинативный заголовок // Материалы по русско-славянскому языкознанию. – Воронеж: Центрально-Черноземное книжное издательство, 1972. – С. 145-151.
14. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І.І. Слинко, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
15. Словник української мови: В XI т. / Редкол.: І.К.Білодід (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. I-XI.
16. Старикова Е.Н. Односоставные именные предложения в современном английском языке // Номинализация в современном английском языке. – К.: Вища шк., 1982. – С. 21-41.
17. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 516 с.
18. Тесленко А.Ю. Прозові твори; Драматичні твори; Вірші; Листи. – К.: Наук. думка, 1988. – 480 с.
19. Хвилювий М.Г. Сині етюди: Новели, оповідання, етюди. – К.: Рад. письменник, 1989. – 423 с.
20. A new English dictionary on historical principles: In 10 vols. – Oxford: Clarendon press, 1888 – 1928. – Vols. 1-10.
21. Atwood M. Wilderness Tips. – London and New York: Bantam Books, 1993. – 314 p.
22. Galsworthy J. The Forsyte Saga. Book 1. The Man of Property. – Moscow, 1974.
23. Galsworthy J. The Forsyte Saga. Book 3. To Let. – Moscow: Progress Publ., 1975. – 256 p.
24. Morokhovska E.J. Fundamentals of English grammar: Theory and practice. – Kyiv: Vyšča Škola, 1993. – 472 p.
25. Shevelov G.Y. The Syntax of Modern Literary Ukrainian. The Simple Sentence. – The Hague: Mouton & Co, 1963. – 319 p.

Зоряна Коцюба. Статус номинативных предложений (на материале английского и украинского языков). Номинативные предложения как в английском, так и в украинском языке формируют группу синтаксических структур из нечетко выраженными семантико-грамматическими показателями. Это порождает существование различных взглядов на грамматические характеристики и природу номинативных предложений, анализ которых осуществляется в этой статье. Учет исследуемых

особенностей предложений этого типа является основой для их отмежевания от омонимических конструкций.

Zoriana Kotsiuba. Status of nominal sentences (based on the English and Ukrainian languages). Nominal sentences both in English and Ukrainian form a group of syntactic structures with the indistinctly determined semantic and grammatical indicators. It generates the existence of different views on the grammatical characteristics and nature of nominal sentences. This article dwells on the analysis of the above mentioned peculiarities of the sentences under research which constitutes the basis for their dissociation from the homonymic constructions.